

Meditáció évkezdéskor

Szente Ferenc

Új évet kezdeni annyit tesz, mint tanúbizonyítást tenni az örök folytatás mellett. Az évkezdések a remény ünnepei, akkor is, amikor a mindennapi valóság rossz közérzeti hatást idéz elő, akkor is azok voltak, amikor tévesnek bizonyult eszmék ideológiai dekorációi körftették.

A remény a transzcendenciához kötött erős szál, emberi fajunk túlélésének záloga. Gyönyörű a középkori latin nyelvű himnusz, amely a szellem hatalmas erejét hívja segítségül: Veni Sancte Spiritus, et emitte coelitus lucis tuae radium! ...bocsásd ránk az egekből fényességed sugarát! szolt a közös könyörgés évszázadokon át száz- ezrek ajkáról, szerte Európában, hogy legyen folytatás, hogy a Szellem világossága mind több ember számára ragyogjon föl.

Talán soha nem volt ennyire szükség arra, hogy az új nemzedék jól értse az előtte járókat, mint napjainkban, s ne ítélleteivel akarja meghaladni őket, hanem tudásban és erkölcsiségben. Ez az egyetlen biztosíték arra, hogy a jó hagyományozódjék tovább, s ne a rossz, a megértés és ne a gyűlölség. Csak a tanulás, a makacs megismerni akarás és a biztos praxis vezet el a nagyon vágott civil individuumokhoz, és ezek által az alkotó demokráciához. Rendkívül nagy ma az értelmiség felelőssége a térség fiatal demokráciáiban, nemcsak a politikában kényszerűen vállalt túlzott szerep miatt, hanem a mester, a tanítói szerep jó betöltése miatt is, az utódok színvonalas szellemi-lelki vezetése miatt is. Új felvilágosodásra volna szükség. Ehhez pedig erős történelmi szemléletre. A történelmileg ismerhető első nagy felvilágosodás az időszámítás előtti ötödik században zajlott, és szókratészi fordulat néven vált ismertté a filozófiatörténetben. A rendi kiváltságosok elleni belső küzdelem lezárulása és a külső hatalom, a perzsa fenyegetés elmúlása után, az athéni demokrácia kibontakozásával az emberi létezés ellentmondásai a korábinál leplezetlenebbül tárultak föl. A demokrácia nem könnyebbé, hanem nehezebbé tette az egyén és világ viszonyának megértését. Mily fontos, hogy ma ismerjük ezt a történelmi tényt! Aminthogy azt is, hogy az első tanítókat a demokrácia iktatta be a társadalmi munkamegosztásba. A demokrácia politikai hétköznapjaiban minden szabad polgár szerepet játszhatott, föltéve, hogy ki tudta fejezni véleményét. Ám, ha szavát valóban hallatni akarta, pallérozottságra volt szüksége. A szofisták vándor oktatók voltak, akik fizetség fejében - grammatikára,

poetikára, filozófiára, retorikára tanítottak. A klasszikus demokrácia tehát rövid úton létrehozta a kommunikációs társadalmat, annak tisztán érthető ősi változatát. A bölcséleti eszközökkel élő demokrácia polgárai tudták, hogy az erkölcsi normák és értékek - eltekintve a legáltalánosabbaktól - erősen viszonylagosak. A görögök kapcsolatban éltek más népek kultúrájával is, nemcsak a perzsa, a babiloni és az egyiptomi civilizációról alkothattak maguknak fogalmat, de olyan népek hiedelemvilágát és szokásait is ismerték, mint a szkíták és a trákok. A bölcsélet légkörében élő demokraták nem azt mondták, hogy a görögökétől eltérő kultúrájú társadalmak alantasabbak, hanem azt, hogy az igaz és a jó viszonylagos fogalmak. Ennek az ősi demokráciának az értelmisége humanizálja a társadalom világképét, és a paternalisztikus eszményekkel szemben új, mondhatni polgári művelődésezsményt állít szembe. Művelt szellemű embereket nevelnek, magukhoz méltó társakat, hisznek abban, hogy minden ember származásától függetlenül korlátlanul képes fejlődni. Racionalizmusuk és relativizmusuk az antik társadalom polgári tendenciájának filozófiai kifejeződése. Úgy voltak a demokrácia hívei, hogy politikai magatartásuk jól összefért a fővilágosult konzervativizmussal. Érdemes elgondolkoznunk.

De mielőtt elbúcsúznánk 2500 éves előképeinktől, egyikük nevét még említsük meg: Protagoraszét, akitől közismert egy gondolat, amely emberi dolgaink erős viszonylagosságára figyelmeztet, s így szól: minden dolog mértéke az ember. Azt hirdette: a társadalomnak nem forradalmárokra, hanem állampolgároknak van szüksége, és hogy a tradíció nem az abszolút igazság hordozója, hanem iránytű az állampolgár számára. Rá hivatkozva tesz figyelemre méltó megállapítást a viszonylagosság örök állandóságára Goethe, mondván: megfigyeltem magamon, hogy főleg azokat a gondolatokat fogadom el igaznak, amelyek engem igazolnak, és ösztönösen el akarom utasítani az olyan gondolatokat, melyek engem cáfolnak.

Talán nem volt haszontalan felidézni ennyi bölcselmet, hogy ennek nyomán a mesterség „itt és most” kilátásairól szólhassunk. A könyvtár, mint hisszük, az emberiség szellemi főemelkedésének szerves tartozéka. Ok és okozat egyszerűsmind. Oly szervezet, mely évezredek óta jelen van a szellemi folyamatokban.

A szerves képződmények bizonyos mértékig kiismerhető törvényességek szerint reagálnak a környezeti hatásokra. A természetes kitettség állapotában az organizmusokat és az organizációkat sokféle környezeti hatás éri. Minthogy ezek nemcsak egymás utáni, hanem egyidejű hatások is, tipikusan összetettek, egymást is erősíteni képesek, illetve kiegyenlíthetők és eltéríthetők egymást. E hatások következtében a szervezetek több-kevesebb változáson mennek át, rugalmasan alkalmazkodnak a környezeti feltételekhez egészen addig a mértékig, amíg a lényegük nem sérül a változások folytán. Ekkor beindul a szelekciós folyamat, melynek során kiválasztódnak a túlélésre alkalmasok, és elhullanak az alkalmatlanok. Az alkalmasság vagy az alkalmatlanság mindig valamihez képest minősül.

Elmélkedhetünk ehelyt azokról a hatástényezőkről, melyek a könyvtár mint organizmus helyzetét, hazánkban s a szomszédságban tegnapi áthúzódóan befolyásolják. Ezek jórészt nem stratégiai érvényű hatástényezők, bár cseppet sem lebecsülendők. Van, amiről úgy kell gondolkodnunk, mint stratégiai súlyú tényezőről, amely egész mai helyzetünket és közeljövőnket alapjában meghatározza: a globális szociális válság és az információs forradalom. Vagy talán helyesebb azt mondani, itt a kelet határán, hogy az utóbbi hiánya. A hazai lakosság ugyanúgy, mint a térség többi lakója a modern információs társadalomból alig valamit érzékel még, az információs technika eszközeit státusszimbólumnak, luxusnak, játéknak tekinti. Nem tart messze ettől az állapottól a térség átlag értelmiségije se. Az iskolákban épp hogy csak elkezdtek, vagy még el se kezdték a bináris számrendszerhez szoktatást. Meddig tart a fölzárkózás? Van-e fölzárkózás? Van-e rövidítő út?

Elképzelhető-e egy kollektív nemzeti kultúra abban a kavargó sokféleségben, ami a századfordulóhoz közeledő Amerikát jellemzi? Hogyan tudjuk megóvni az individualitást - a régi athéni szellemben - azt tanítva, hogy az életnek van egy polgári vetülete, és hogy a leggazdagabb civilizáció is legalább oly mértékig nyugszik bölcsességben, mint tudáson?

Hogy tehet szert valaki olyan bölcsességre, hogy úgy tudja megvalósítani a teljesítményhez vezető utat, hogy ne sértse meg a szomszédságát?

Ezekkel a kérdésekkel indult az amerikai könyvtárosok II. Fehér Házi Konferenciája, a-

melynek nyitó ülésén részt vett *Bush* elnök és a *first lady* is. (Megjegyzem, hogy az I. Fehér Házi Konferencia 1979-ben volt. *) Az elnök azt a látomását vázolta a hallgatóság elé, hogy a világ legnagyobb nemzetét az információ gyorsforgalmú útjai egyesítik, amelyek egyénileg is működésbe hozható információs hálózatot alkotnak. A könyvtárosokról szólva azt mondta, hogy senki nagyobb szerepet nem játszik mint a könyvtáros abban, hogy magasra emelkedjék Amerika szeleme. Majd hozzátette: azok az eszmék, amelyek az egész világot átformálják, mindenkor a könyvtárakból indultak el.

Szép szavak, de nem túlzottan hatották meg a résztvevő könyvtárosokat. Egyikük-másikuk élesen bírálta, hogy a kormány közvetlen kiadásainak 2%-át se éri el a könyvtári ráfordítások. Elhangzott, hogy az elnök híres nevelési programja a „2000 év Amerikája” úgy célozza meg az írni-olvasni tudó társadalmat, hogy a könyvtárakat kifelejtí az alfabetizációs programból. Sőt, mert az oktatás oly fontossá vált a program által, ezért arányosan lecsökkentek a könyvtári ráfordítások. Könyvtárosokat bocsátanak el állásukból, szűkítik a beszerzést, a működési kiadásokat, bezárnak könyvtárakat.

A számunkra se ismeretlen kongresszusi képviselő-könyvtáros *Major Owens* - „kis vörös könyvnek” aposztrofálva az elnöki plánomot - arra hívta fel a figyelmet, hogy az amerikai polgárok zöme szociális okokból csak a közkönyvtárakon át férhet hozzá a majdani nagy nemzeti online hálózathoz. Ha ez nem így lesz, a szisztéma nem lesz működőképes - jósolta a képviselő.

Látjuk tehát, hogy az új évezred közeledtével a gazdag társadalmaknak is szembesülniük kell azokkal az átalakulási nehézségekkel, amelyek a tömegtársadalom magas színvonalú szervezéséből és a nyitott, a demokratikus, a humánus működési elvek és eszmények összeegyeztetéséből adódnak. Mennyivel inkább így van ez azokban a társadalmakban, amelyek történelmi okok következtében leszakadtak a fejlődés első, vagy tán második vonalától is? Eddig még sehol a világon nem jutottak más megoldásra - amely az emberi méltóság és a humánus eszményének és a fejlődésnek megfelel - mint a tanítás, a nevelés pozícióinak erősítése, a megismerés, a tájékozódni tudás képességének társadalmi méretűvé tétele.

* Lásd KDSZ 80/656. tételét és Könyvtári Figyelő 1980. 6. sz. 616-618.p.

Ebből szép mesterségünk sorsának jobbra fordulása bizton jósolható, mert az oktatás megújítása és a vállalkozói társadalom egyaránt a korszerű könyvtári szolgálatért kiált.

A könyvtárak a kultúrák békés találkozó helyei, s ha hinni akarunk az egyetemes emberiség jövőjében, hinnünk kell a kultúrák békés egymás mellett élésében is. Valamint hinnünk kell abban, hogy egyszer a közeli jövőben evidenciává válik, hogy az oktatás minden szintjén a legfontosabb infrastruktúra az önálló munkára képessé tevő könyvtár, mert az ember nem egyszerűen tárgy az oktatásnak, hanem a változás letéteményese és a társadalmi mozgások előidézője is. Mindezek fényében el kell töprengeni a Fehér Házi Konferencia tanulságain, és ki kell deríteni, hogy mi oka van annak, hogy a könyvtárakra fordítható pénz mindig kevés, ugyanakkor, akik döntenek a költségvetésről, mindig sokallják?

Meddig szellemi ember a gazdálkodó politikus, habár eredetileg értelmiségi, és hol vált át arra a téves vágányra, amely egyetlen célnak a gazdaságos tömegfogyasztást ismeri? Vagyis, hogy válik népboldogítóvá, társadalmi berendezkedéstől függetlenül? S a vonatkozó kérdések száma a végtelenségig szaporítható.

Mindemellett, sőt mindennek ellenére máris részesei vagyunk az információs korszak hazai nyitányának, ami kiképzett informatikusok sokaságát igényli. Jó tudni, hogy bár ezek zöme nem könyvtárban fog ugyan dolgozni, hanem a gazdasági-technikai folyamatok különféle ágaiban, de ha tanulmányaik során megtanultak könyvtárban gondolkodni, egész életükre szóló biztonságra tesznek szert, a hatalmas információs tudásanyag áttekintésében. Ne feledjük, hogy a természet adta képesség csak a tanulás és a gyakorlás révén válik készséggé. Vegyük komolyan a szerepünket: legyünk elkötelezett hívei és mesterei a szakmának. Legyünk ebben erősek és méltósággal szerények. A holnaphoz biztosan szükség van ránk is.

Irodalom

1. LECKY, W.E.: History of the rise and influence of the spirit of nationalism in Europe. London. 1989.
2. RUSSEL, B.: A filozófia alapproblémái. Bp. 1991.
3. GYÖRGY Lajos: A fenntartható létezés eszmerendszerei. (Az alternatív filozófiai iskolák tanításai). = Liget, 1989. 4. sz.
4. LOTMAN, J.: A kultúrák kölcsönhatásának elmélete. = Kultúra és Közösség, 1989. 6. sz.
5. Consensus out of chaos. = Library Journal, 1991. aug. 42. p.